

עונותיו וחיותיו של אדם בשעת מיתתו, כן שוקלים עונותיו וחיותיו בכל שנה ושנה, ביום ראש השנה. יעוין שם. ואין הלשון הזו אומרת אלא פרשני. דמה יתן ומה יוסיף לנו המשל דשעת מיתתו לענין המשקל דראש השנה.

הזכיר החכם

ב. אמנם כבר דיברנו במאמר (יד) על שינוי הפירושים בסוגיא דשלשה ספרים נפתחים. דנחלקו בסוגיא זו רבותינו הראשונים. דלדעת רבותינו בעלי התוס' סוגיא זו מתפרשת היא על דין חיי עולם הבא. ולדעת הר"ן וסייעתו סוגיא זו מתפרשת היא על דין חיי עולם הזה. נאילו ברמב"ם לא מצינו כלל שום חילוק בין שני סוגי הדין הללו. וזה מורה להדיא, שלדעת הרמב"ם בין הדין על חיי עולם הבא, ובין הדין של חיי עולם הזה, מהלך אחד להם. ועל העדר חלוקה זו בין דין חיי עולם הבא, ובין דין חיי עולם הזה, הוא שרמזו במתק לשונו בהוסיפו כאן את המשל של המשקל ששוקלין העונות והחיות בשעת מיתתו של אדם. דהלא אותו המשקל ששוקלין בשעת מיתתו של אדם מתיחס הוא לשני סוגי הדינים הנ"ל גם יחד. דהמשקל הזה מכריע בדין עצם המיתה שלו, והרי זה דין בנוגע לחיי העולם הזה. וכמו כן, מכריע הוא המשקל הזה בדינו בעולם הנפשות של גן עדן וגיהנם, והרי כאן דין בחיי עולם הבא. והבן.

הזכיר החכם

מאמר יח

א. שלשה ספרים נפתחים וגומר, צדיקים גמורים נחתמים לאלתר לחיים, רשעים גמורים לאלתר למיתה. ובינונים תלויין ועומדים עד יום כפורים. זכו נחתמים לחיים, לא זכו נחתמים למיתה. הרמב"ם כשהעתיק ברייתא זו, שינה לשון הגמרא. דבסוגיין הלשון הוא, "זכו" נחתמים לחיים. והרמב"ם שינה הלשון והעתיק, "אם עשו תשובה נחתמים לחיים". במקום זכות בכלל, הגביל את הענין לתשובה דוקא. ומרן הגאון מהר"י בלזר מפטרבורג הרגיש בכאן תמיה רבתא. דהרי

הבינוני הוא זה שמעשיו שקולים, ואין לטוב הכרעה על הרע. ואם כן, כל זכות שתהיה לו, תהיה מה שתהיה, בידה להוציאו מכלל פלגא ופלגא, ולהכניסו לכלל „רובו זכיות“, ולזכותו לחתימה לחיים טובים.

ב. אמנם תמיה זו תמציא לנו מקור-מוצא יפה לבירור המבט של „רובו זכיות“ ו„ריבוי עבירות“ בכלל. שיגרת המחשבה תופסת את המושג „ריבוי זכיות“ ואת המושג „ריבוי עונות“ כמושג כמותי. כלומר, אף על פי שבודאי אין המספר הגורם הבלעדי לשיקול זה של רובו זכיות או להיפך; מכל מקום, אין לדלג כאן על הבחינה הכמותית. דבודאי ישנה טובה אחת המאבדת כמה רעות, וכן להיפך. וכמו כן, אפילו משקלה של אותה טובה או של אותה רעה מתחלף משעה אחת לחבירתה. וכמו שכתב הרמב"ם דמשקל זה הוא משקלו של א-ל דעות. אבל בכל זאת, נהי דמשקל הזכיות והחובות הוא משקל איכותי, מכל מקום ה„חפצא“ של המשקל הזה, דהיינו הדברים שמשקל זה שוקל הם סכום של כמיות מצוות ועבירות. כזו היא תפיסתה של שיגרת המחשבה במושגים הללו של ריבוי מצוות וריבוי עבירות. ברם, לאחר העמקת מחרשת המחשבה בפנימיותם של המושגים „רובו זכיות“ ו„ריבוי חובות“, יתחדש אצלנו המבט בהבחנתם של המושגים הללו. המבט החדש הזה מראה לנו כי „רובו זכיות“ איננו סכום של כמה זכיות יחידות, ו„רובו עבירות“ איננו סכום של כמה עבירות יחידות. דאם בסכום עסקינן כי אז היה מדרגת רובו זכיות משתנית משעה לשעה ומרגע לרגע. כי בהזדמן לו לאדם זה, שרובו זכיות, כמה כשלונות בדרך, הרי הוא מפסיד את מעלתו של רובו זכיות. ענין זה של חילוף מדרגה משעה לשעה, אינו מתקבל על הדעת. דהלא כל עבירה וכל מצוה המודמנות לו, עלולות הן לשנות את תארו הכללי. אמנם מה שהמבט החדש מראה לנו הוא כי „רובו זכיות“ הוא קו באפיו של אדם. והוא הוא הקו המושרש ביחסו של אותו אדם אל הטוב ואל הרע. „רובו זכיות“ זו היא מדה בנפש. המדה הזו יוצרת בנפש בעליה את המצב של הכרעה לצד הטוב בעיצומה של הנפש. וממילא כשם שאפשר לו לאדם, אשר מדתו היא מדת הסבלנות ליפול לפעמים ברשת הכעס, ואף על פי כן מדתו שהיא מדת הסבלנות, בעינה עומדת; ממש כמו כן, אפשר לו לאדם שמדתו היא מדת „רובו זכיות“ להיות נמצא במצב של רובו עבירות, ואף על פי כן, מדתו, שהיא מדת רובו זכיות, אינה נפגעת על ידי

1234567

1234567

1234567

כך, והרי היא עומדת בתקפה ובנכונותה. אלא שכשם שיש הבדל תהומי בין אותו הכעס שהוא בא מאדם שהכעסנות היא מדתו, ובין אותו הכעס המתפרץ מן האדם אשר מדתו היא מדת הסבלנות. כמו כן, יש הבדלה תהומית בין אדם ש"רובו זכיות" היא מדתו, אלא שהוא נמצא עכשיו במצב המתנגד למדתו, ועכשיו עוונותיו הם רובו של אותו אדם; ובין האדם שעוונותיו המרובים מזכיותיו, הם בהתאם למדתו. בקיצור: רובו זכיות או רובו עבירות, אינם סיכום של פרטים, אלא מדה בנפש.

מבט חדש זה בידו לשלול מענתו של מרן ר' איצל. ר' איצל מוען, כי מכיון שהבינוני הוא מחצה על מחצה, אם כן הלא מספיק לו לעשות ולהוסיף זכות אחת על זכיותיו לזכות בחתימה טובה של יוהכ"פ. ולמה הזיק הרמב"ם את הבינוני לעשיית תשובה דוקא. אמנם עכשיו אנו רואים את שלילתה של מענה זו. שהרי לפי מה שנתבאר לנו כי רובו זכיות היא מדה בנפש, ורובו עבירות הוא מדה בנפש: כמו כן, בודאי גם הבינוניות היא מדה בנפש. כלומר, האדם הזה מתיחס הוא אל הרע ואל הטוב מבלי שתהיה לו בנפשו הזדהות עם אחד מהם. מדתו של הבינוני היא מדה של חוסר-הזדהות. והמדה הזו תעמוד בעינה ובתקפה אפילו אם יתווספו לו כמה זכיות. ואפילו אם יוסיף זכיות עד שיתרבו פי כמה על החובות, עדיין מדתו היא מדת הבינוניות. וכל זמן שמדתו נבחנת היא במבחן הבינוניות, אין כאן מקום לחתימה לטובה. ואשר על כן שפיר שינה הרמב"ם מלשון הגמרא והעמיד את עשיית התשובה במקום הזכות הסתמית. כי כונת התשובה בכאן היא שתיקן את מדת הבינוניות שלו. ורק התשובה היא שתכניס אותו למחיצת ה"רובו זכיות", ויחתם לאלתר לחיים.

מאמר יט

א. אמירת מלכיות דראש השנה, נלמדת היא, לדעתו של רבי, מסמיכות המקראות, שנמסך מקרא דאני השם אלוקיכם אל הפרשה